

Tietokirja huumeiden kulttuurihistoriasta

PEKKA HAKKARAINEN

Helsingin yliopiston arabian kielen ja islamin tutkimuksen professori Jaakko Hämeen-Anttila on julkaissut mielenkiintoisen teoksen huumeiden kulttuurihistoriasta. Kirjan sisäkannessa professori on istutettu lentävän maton kyytiin. Tripillä siis ollaan.

Matka alkaa tutustumisella oopiumin ja hasiksen historiaan arabialais-islamilaيسssa maailmassa ennen uuden ajan alkua. Lääkekäytössä nämä aineet olivat tunnettuja jo hyvin varhain, mutta nautintoaineena ne alkoivat levitä vasta 1100-luvulta eteenpäin. Hasis, joka nautittiin syömällä, oli köyhän kansan huume. Varakkaampien suosiossa oli oopiumi, jota käytettiin hienoissa juhlissa ja illanistujaisissa. Viini luokiteltiin ylellisyysaineeksi, johon varaa ei ollut kuin rikkaimmilla kansankerroksilla.

Yhteiskunnan suhtautumisen määrittäminen huumeisiin oli hankalampaa kuin alkoholiin. Kun hasiksen ja oopiumin käyttö nautintoaineena ei ollut tunnettua vielä ensimmäisellä vuosituhannella, Koraa-ni ei tuomitse niitä yhtä yksiselitteisesti kuin viinin juomisen. Kirjanoppineilla olikin näin täysi työ löytää selkeitä ohjeita oikeista menettelytavoista. Useimmiten huumeiden käyttö kuitenkin hyväksyttiin hiljaisesti. Varmoista lähteistä on pulaa, mutta käytännössä hasiksen ja oopiumin satunnainen käyttö lienee ollut suhteellisen yleistä, mutta riippuvuuskäyttö harvinaisempaa. Tarinoita ja runoja hyväksi käyttäen Hämeen-Ant-

tila kuvaa aikakauden paikallista huumedebattia. Mielenkiintoista on havaita siinä hyvinkin samanlaisia teemoja kuin myöhemmässä länsimaيسssa huumekeskustelussa. Esimerkkinä mainittakoon näkemys, että alkoholin käyttö ruokkii aggressiivista ja väkivaltaista käyttäytymistä, kun taas hasiksen vaikutukset ovat pikemminkin rauhoittavia.

Avausjakson jälkeen lennähdetään länsimaiseen kulttuuripiiriin, ja jatkossa keskitytään pääosin tarkastelemaan sitä, miten huumeita on käytetty taiteilijoiden keskuudessa ja miten taiteilijoiden huumekokemuksia on kuvattu länsimaيسssa kirjallisuudessa. Aikajana ulottuu 1700-luvun lopulta 1960-luvun alkuun. Oopiumin ja hasiksen lisäksi mukaan tulevat myös ilokaasu, kokaiini, sienet, meskaliini, LSD ja heroïini.

1800-luvun Englannissa oopiumi oli yleinen aine kansanlääkinnässä. Sitä käytettiin moniin erilaisiin vaikeisiin ja koloituksiin sekä muun muassa lasten nukuttamiseen. Päihdekäyttö oli vähäistä, ja se rajoittui lähinnä köyhimpiin kansankeroksiin, jotka saattoivat nauttia oopiumia hinnaltaan kalliimman alkoholin korvikkeena. Oopiumin vaikutuksiin ja käyttötapoihin tutustutaan historian ehkä tunnetuimman huumekirjan Thomas de Quinceyn *Confessions of an Opium Eater* (1822, suom. 2007) kautta. Hämeen-Anttila selostaa seikkaperäisesti de Quinceyn kokemia oopiumin käytän iloja ja tuskia sekä tarkastelee hä-

Jaakko Hämeen-Anttila
Trippi ihmemaahan
Huumeiden kulttuurihistoria
Otava, 2013

nen suhdettaan joihinkin muihin oopiumista kirjoittaneisiin kirjailijoihin (Coleridge, Wilde ja Dickens). Samalla hän selostaa yhteiskunnan asenteiden vähittäistä muuttumista tullessa kohti uutta vuosisataa, jolloin oopiumi alettiin nähdä vakavana yhteiskunnallisena ongelmana. Hämeen-Anttila korostaa, että kyseessä oli nimenomaan lääketieteen ja lääkärin ammattikunnan vahvistumiseen sekä uusien korvaavien lääkeaineiden markkinoille tuloon liittyvä asennemuutos, riippuvuus tai muut ongelmat eivät olleet lisääntyneet.

Hasikseen tutustuminen aloitetaan ranskalaisen sivistyneistön piiristä. Tohtori Moreaun järjestämiin illanistujaisiin osallistui muun muassa Théophile Gautier, joka julkaisi niistä laajalti tunnetun kertomuksensa *Le Club des Hachichins* vuonna 1846. Hämeen-Anttilan tarkempaan luentaan valikoituu kuitenkin amerikkalaisen Fitz Hough Ludlowin vuonna 1857 julkaistu omaelämäkerrallinen kannabiskirjallisuuden klassikko *The Hasheesh Eater* (suom. 2008). Ludlowin näyt olivat hurjia, mutta niin olivat annoksetkin. Nautintatapa oli vielä tuolloinkin syöminen eikä polttaminen, kuten se nykyisin pääasiassa on.

Samaan tapaan käsitellään muiden tarkasteluun valittujen

aineiden avaamia merkityksmaailmoja. Meskaliinin vaikutusten kuvaamisessa Aldous Huxleyn *The Doors of Perception* (1954) on tietenkin keskeinen, ja kokaiinin kohdalla pistäydytään Freudin vastaanotolla ja kerrataan Coca-Colan tarina. Tämän päivän näkökulmasta mielenkiintoista on, että Suomea viime vuosina puhuttanut ilokaasun viihdekäyttö nousi suosioon ensimmäisen kerran Englannissa jo 1700- ja 1800-lukujen vaihteessa. Romanttisten, eksoottisia kokemusmaailmoja estetisoivien kuvausten vastapainoksi tarkastellaan lopuksi lyhyesti William Burroughsin omaelämäkerrallista romaania *Junky* (1953, suom. 2003). Se on huumeaddiktin elämäntavan kuvauksena kiistaton klassikko – minusta itse asiassa paras huumeista koskaan kirjoitettu kirja!

Jaakko Hämeen-Anttila kirjoittaa hyvin, teksti on elävää ja sillä on selkeä juoni. Lukelämyksenä kirja on nautittava ja ajatuksia herättävä. Tekijä on paneutunut asiaansa hyvin, mutta myös joitakin asiavirheitä löytyy. Esimerkiksi marihuanan koostumuksessa olisi pitänyt mainita myös kasvin kukinto. Itse asiassa varsinkaan kotikasvattajia eivät lehdet ja varren osat enää edes kiinnosta.

Hämeen-Anttila toteaa, että Burroughsilta toisin kuin aikaisemmin käsitellyiltä kirjailijoilta ei löydy huumeinäkyjen kuvauksia. Ei ehkä niinkään *Nisististä*, mutta roppakaupalla hänen toisesta huumeklassikostaan *Alaston lounas* (Naked Lunch, 1959). Tässä tullaan myös Hämeen-Anttilan metodiseen ongelmaan. Hän toteaa aivan oikein, että Burroughs edustaa muutosta huumekulttuurissa, mutta tätä muutosta

ei voi enää tavoittaa yhden kirjailijan yhden teoksen avulla. Burroughsin rinnalle luetaan olisi pitänyt ottaa beatkirjailijat laajemminkin, esimerkiksi Allen Ginsbergin runo *Huuto* (Howl, 1955) ja Ken Kesyn ja Merry Prangsters kollektiivin toiminta. Itse asiassa tämäkään ei tavoittaisi huumeeksymyksen kulttuurista muutosta kuin joiltakin osin. Kirjallisuuden tarkastelun rinnalle tarvittaisiin laajempi populaarikulttuurin luotaus, joka sisältäisi ainakin musiikin (esim. juuri joulun alla menehtyneen Lou Reedin tuotanto ja lukemattomat muut artistit), elokuvat (esim. Easy Rider) ja festivaalit (esim. Woodstock).

Hämeen-Anttila ei ulota varsinaista kulttuurihistoriallista tarkasteluaan 1960-luvulle ja näin esimerkiksi se, missä määrin de Quinceyn ja Ludlowin töillä on relevanssia nykyaikaan, jää hyvin pitkälti pohtimatta. Hän toteaa, että muun muassa käyttötapojen muutoksen ja uusien aineiden vuoksi vertailua ei voida suoraan tehdä. Itse olisin taipuvainen ajattelemaan, että 1950- ja 1960-luku muodostavat myös kulttuurisesti niin selkeän katkoskohdan, että historiallisiin jatkumoihin on syytä suhtautua suurin varauksin. Tähän on oleellisesti vaikuttanut myös nykyaikaisen huumekontrollin synty, jonka kehitys linjattiin vuoden 1961 huumeaineyleisöpuimuksessa.

Hyvä kirja sisältää selkeän johtajuuden. Hämeen-Anttilan teesi on, että yhteiskunnallinen huumeongelma on kehittynyt varsinaisesti vasta huumeiden kriminalisoinnin myötä. ”Lainsäädännön tuominen mukaan huumeeksymykseen rik-

koi sosiaalisen kontrollin: huumeidenkäyttäjistä tuli rikollinen, joka joutui yhteiskunnan ulkopuolelle”, hän kirjoittaa ja toteaa, että tilanteesta on hyötynyt vain järjestäytynyt huumerikollisuus. On selvää, että kansainvälinen huumekontrolli ei ole saavuttanut tavoitteitaan ja että kieltopolitiikka on luonut kasvualustan laittomalle kaupalle. Sitä on kuitenkin hankalampi sanoa, millä tavoin kehitys olisi ollut erilainen, jos politiikka olisi valittu toisin. Olisiko toisenlainen politiikka kyennyt ehkäisemään 1960-luvulla käynnistyneen huumeaineiden käytön yleistymisen? Olisiko haittoja kertynyt vähemmän? Kuka huumeakaupasta olisi silloin hyötynyt?

Näihin kysymyksiin lienee mahdotonta vastata, mutta on hyvä muistaa, että esimerkiksi silloin kun LSD alkoi leviätä, se oli vielä laillista tavaraa ja esimerkiksi Timothy Leary tilasi sitä ”opetuslapsilleen” suuria määriä suoraan lääketehtaalta, missä aineen keksijä Alfred Hofmann työskenteli. Vähän samankaltainen on tilanne tänään niin kutsuttujen muuntohuumeiden kohdalla: uusia aineita yritetään kieltää sitä mukaa kuin niitä käytössä ilmenee. Epävarmaa on myös se, kuinka hyvin tunnemme huumeiden käytön haitat yhteisöissä ennen huumekontrollin alkua. Tavallisestihan se menee niin, että ongelmat tulevat näkyviksi vasta sitten kun ilmiöt sellaisiksi määritellään. Joka tapauksessa kysymys huume politiikan linjauksista on tällä hetkellä erittäin ajankohtainen, kun Coloradon ja Washingtonin osavaltiot ja Uruguayn valtio ovat päättäneet laillistaa kannabiksen myynnin.

Se että kirja inspiroi vasta-

kommentteihin ja jatkopohdintoihin on luettava teokselle ansioksi. Keskustelu huumekysymyksistä syvenee, kun siihen tuodaan mukaan erilaisia näkökulmia. Hämeen-Anttilan teos on tässä suhteessa arvokas lisä alan suomenkieliseen kirjallisuuteen. Yhdessä asiassa olin kuitenkin teokseen pettynyt. Kun arabian kielen ja is-

lamin tutkimuksen professori kirjoittaa kirjan huumeista, olisin odottanut, että tuo nimenomainen kulttuuripiiri painottuu analyysissa. Nyt islamilaisen maailman kuvaus jää pelkästään avausjaksoon, joka sekin ulottuu vain uuden ajan kynnykselle. Olisi ollut tavattoman mielenkiintoista lukea tilanteen muotoutumisesta uu-

della ajalla ja esimerkiksi siitä, minkälaisen käänneiden ja tulkintojen kautta suvaitsevaisuudesta on päädytty ankariin rangaistuksiin ja jopa huumerekolisten kuolemantuomioihin, kuten esimerkiksi Iranissa. Tämä olisi myös tuonut mielenkiintoisen lisän huumekriminalisoinnin tarkasteluun.

Lama haavoittaa, leikkaukset tappavat

LAURI KOKKINEN

Politiikkavalinnat eivät ole sairauksien välittömiä syitä. Ne eivät kuulu esimerkiksi sydänsairauksien etiologiaan, eivätkä ne selitä esimerkiksi haitallisen stressin yhteyttä sydänsairauksiin. Politiikkavalinnat ovat sen sijaan merkittäviä sairauksien syiden syitä. Ne määrittävät vahvasti esimerkiksi sitä, kenellä on kasvanut riski kokea haitallista stressiä. Kirjassaan *The Body Economic – Why Austerity Kills* David Stuckler ja Sanjay Basu esittävät, että politiikkavalinnat perustuvat näytön sijaan usein ideologioihin. Heille myös leikkaukset edustavat ideologiaa, jonka tietyt intressitahot pyrkivät paikoin esittämään ainoana vaihtoehtona taloudellisessa laskusuhdanteessa tai muussa kriisitilanteessa. Kirjoittajat lupaavat osoittaa, että leikkaukset ovat vain yksi vaihtoehto, ja usein huono sellainen. Näytön he rakentavat historiallisten tapahtumien tarjoamien luonnollisten koeasetelmien varaan, vertaamalla eri po-

litiikkavalintoja ja niiden seurauksia.

Ensimmäiset löydökset koskevat Yhdysvaltojen 1930-luvun lamaa. Stuckler ja Basu perehtyivät ajankohtaa koskeviin kansanterveystilastoihin ja huomasiivat, että kuolleisuus ei lama-aikana suinkaan lisääntynyt kaikkialla Yhdysvalloissa. Päinvastoin, osa ihmisistä tuli entistä terveemmiksi. Ratkaisevan eron tekivät New Deal -ohjelmaan kuuluneet laajamittaiset taloudelliset ja sosiaaliset uudistukset, jotka tarjosivat miljoonille laman runtelemille yhdysvaltalaiselle työtä ja asunnon. Stuckler ja Basu löysivät tilastollisesti merkitsevän yhteyden ohjelmaan kussakin osavaltiossa käytetyn rahamäärän ja väestön terveyden paranemisen väliltä. Yhteys säilyi, vaikka useita useita demografisia ja sosioekonomisia tekijöitä vakioidi. Ei-kansanterveydellisistä lähtökohdista luotu ohjelma alensi esimerkiksi infektioitautien, lapsikuolleisuuden ja itse-

David Stuckler & Sanjay Basu
*The Body Economic
Why Austerity Kills
Recessions, Budget Battles,
and the Politics of Life and
Death*
Basic Books, 2013

murhien määrän siihen panostaneissa osavaltioissa alemmalle tasolle kuin samalta tasolta läheneissä osavaltioissa, joissa ohjelmaan ei panostettu.

Seuraavat löydökset koskevat Neuvostoliiton hajoamiseen liittyneitä politiikkavalintoja. Venäjän valintaa voidaan Stucklerin ja Basun mukaan nimittää šokkiterapiaksi. Siihen kuului laajamittainen talouden vapauttaminen valtion otteesta sekä mittava yksityistämishohjelma, jotka molemmat pyrittiin toteuttamaan huomattavan nopeassa tahdissa, pääosin yhden ainoan vuoden aikana. Šokkiterapian myötä Venäjän bruttokansantuote putoi viidessä vuodessa 30 prosent-